

Γεωγραφίες

Αρ. 34 (2019)

Γεωγραφίες, Τεύχος 34, 2019

ΟΙ ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 2019 ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Bernd Belina

ΟΙ ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 2019 ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Bernd Belina¹

Περίληψη

Το πολιτικό τοπίο είναι σχετικά σταθερό στη Γερμανία σε σχέση με άλλες χώρες και κάνει βαρετές τις εκλογές. Εντούτοις, η γεωγραφία των αποτελεσμάτων τις κάνει πιο ενδιαφέρουσες. Ο γερμανικός νότος είναι πιο συντηρητικός από το βορρά και το παλιό σύνορο Δυτικής – Ανατολικής Γερμανίας εμφανίζεται εκ νέου και αποτυπώνεται στη διαφορετική εκλογική δύναμη του ίδιου κόμματος στις δυο περιοχές.

The 2019 European Elections in Germany

Bernd Bellina

Summary

The political landscape in Germany is relatively stable, compared to other countries making elections somehow boring. Geography, however, makes results more interesting, with the south looking conservative and the north more progressive. In addition, the old West-East German border reappears in various ways in the electoral strength of each party.

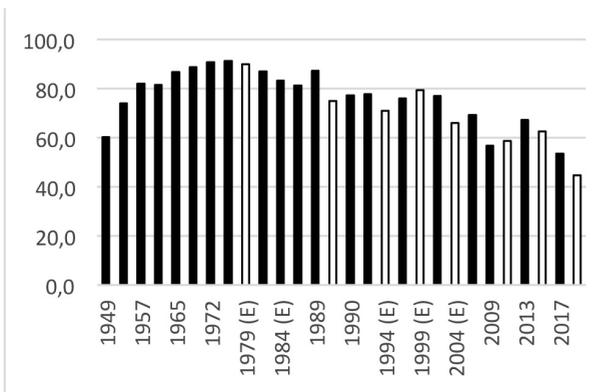
Οι ευρωεκλογές του 2019 στη Γερμανία ήταν σχετικά βαρετές: ενίσχυσαν κυρίως τις ήδη υπάρχουσες τάσεις και είχαν λίγες μόνον εκπλήξεις. Κοιτάζοντας όμως πιο προσεκτικά θα δει κανείς πως τα αποτελέσματα είναι από πολλές απόψεις αρκετά ενδιαφέροντα.

Εξέλιξη του κομματικού συστήματος

Το κομματικό τοπίο στη Γερμανία είναι αρκετά σταθερό σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ωστόσο, τα τελευταία εβδομήντα χρόνια έχει διαφοροποιηθεί σταδιακά. Τα δύο μεγάλα κόμματα, τα οποία συγκυβερνούν από το 2018, είναι το συντηρητικό CDU/CSU («Χριστιανοδημοκρατική Ένωση» και «Χριστιανική Κοινωνική Ένωση»), το CSU δραστηριοποιείται μόνο στη Βαυαρία, το «αδελφό κόμμα» του σε όλα τα άλλα κρατίδια) και το σοσιαλδημοκρατικό SPD («Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας»). Από την ίδρυση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας ο/η καγκελάριος προέρχεται από το ένα εκ των δύο αυτών κομμάτων. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες και τα δύο χάνουν σταθερά ποσοστά ψήφων προς όφελος νέων κομμάτων (πίνακας 1).

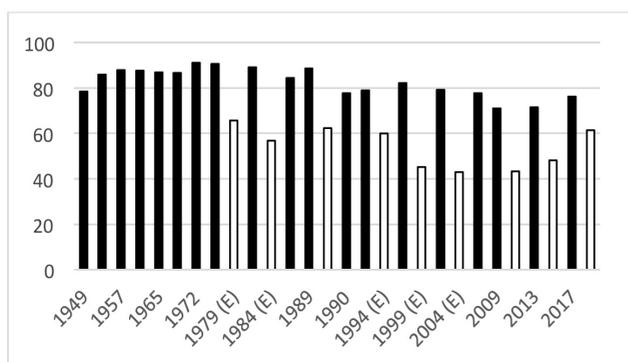
Στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 στη Δυτική Γερμανία παράλληλα με αυτά τα δύο κόμματα είχε εκπροσώπηση μόνο το φιλελεύθερο FDP («Ελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα»). Από τη δεκαετία του 1980 εμφανίζονται και οι «Πράσινοι». Ξεκίνησαν ως περιβαλλοντικό κόμμα στα αριστερά του SPD, συγχωνεύθηκαν το 1993 με το ανατολικογερμανικό «Κόμμα Κίνησης Πολιτών και της Ειρηνικής Επανάστασης του 1989» (Bündnis 90/Συμμαχία 90) και από τότε άρχισαν να μετακινούνται σταθερά προς το πολιτικό κέντρο. Μετά την ενοποίηση της Δυτικής και της Ανατολικής Γερμανίας το 1990 προστέθηκε το PDS («Κόμμα Δημοκρατικού Σοσιαλισμού»), το διά-

1. Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Φρανκφούρτης, belina@em.uni-frankfurt.de

Πίνακας 1: Αθροιστικό ποσοστό των CDU/CSU και SPD στις εκλογές για το Bundestag, δηλαδή το γερμανικό κοινοβούλιο (μαύρες στήλες) και για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (λευκές στήλες και «Ε»).

δοχο σχήμα του κυβερνώντος κόμματος της Ανατολικής Γερμανίας SED («Ενωμένο Σοσιαλιστικό Κόμμα Γερμανίας»). Τοποθετήθηκε στα αριστερά του SPD και των «Πράσινων» και αντιπροσώπευε ιδιαίτερα τα συμφέροντα της Ανατολικής Γερμανίας. Το 2007 το PDS και μια ομάδα αριστερής απόκλισης που αποσπάστηκε από το SPD –ομάδα ιδιαίτερα δραστήρια στη Δυτική Γερμανία– ενώθηκαν για να σχηματίσουν το κόμμα «Die Linke» («Η Αριστερά»). Από το 2017 βρήκε θέση στο Bundestag κι ένα έκτο κόμμα, το AfD («Εναλλακτική για τη Γερμανία»). Το AfD μπορεί να χαρακτηριστεί ως δεξιό–λαϊκιστικό και εθνικιστικό–απολυταρχικό. Ως προς το περιεχόμενό του και προς τις προσωπικότητές του έχει στενές σχέσεις με την άκρα δεξιά.

Πίνακας 2: Ποσοστό συμμετοχής των ψηφοφόρων στις εκλογές για το Bundestag (μαύρες στήλες) και για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (λευκές στήλες και «Ε»).

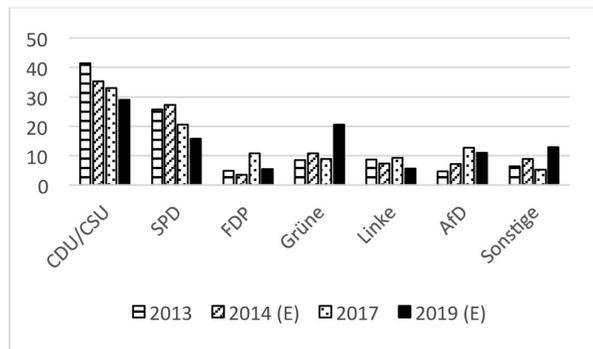
Πέρα από τις γενικές απώλειες των CDU/CSU και SPD ο πίνακας 1 δείχνει επίσης τη διαφορά ανάμεσα στις ομοσπονδιακές εκλογές και στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Κατά μέσο όρο τα μικρότερα κόμματα κερδίζουν περισσότερες ψήφους στις ευρωεκλογές από ό,τι στις εκλογές για το Bundestag. Στις ευρωεκλογές του 1976 τα κόμματα CDU/CSU και το SPD έπαιρναν το 90% των ψήφων, ενώ το 2019 μόλις το 44,7%. Έτσι, οι τελευταίες εκλογές του 2019 είναι οι πρώτες ευρωεκλογές στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας στις οποίες τα δύο κόμματα μαζί δεν καταφέρνουν να πάρουν την πλειοψηφία των ψήφων. Όπως δείχνει ο πίνακας 3, αυτό οφείλεται κυρίως στο καλό αποτέλεσμα των «Πράσινων», που έγιναν το δεύτερο ισχυρότερο κόμμα το 2019, και στο AfD, το οποίο το 2019 είχε μέχρι στιγμής το δεύτερο καλύτερό του αποτέλεσμα σε εθνικό επίπεδο μετά τις γενικές εκλογές του 2017.

Συμμετοχή

Η συμμετοχή των ψηφοφόρων στις εκλογές μειώθηκε και στη Γερμανία τις τελευταίες δεκαετίες σε συμφωνία με τη θεωρία περί μεταδημοκρατίας (Crouch 2004). Η συμμετοχή στις ευρωεκλογές είναι έτσι κι αλλιώς σταθερά χαμηλότερη από ό,τι στις ομοσπονδιακές εκλογές. Ενώ η προσέλευση στις ομοσπονδιακές εκλογές στη δεκαετία του 1970 ήταν ακόμη πάνω από 90%, είχε πέσει σχεδόν στο 70% το 2009. Από τότε όμως αυξάνεται πάλι σταδιακά.

Είναι πιθανόν πως βιώνουμε το τέλος της νεοφιλελεύθερης μεταδημοκρατίας. Σε αντίθεση με την Ελλάδα ή την Ισπανία, όπου η κρίση του νεοφιλελευθισμού από το 2007–2008 ενδυνάμωσε αριστερές εναλλακτικές λύσεις, η εκ νέου πολιτικοποίηση στη Γερμανία και σε πολλές άλλες χώρες συμβαίνει από τα δεξιά με δεξιολαϊκιστικές, δεξιοαυταρχικές και ακροδεξιές θέσεις και κόμματα. Αυτά στη Γερμανία επωφελούνται από την απώλεια εμπιστοσύνης στις κυρίαρχες ελίτ, τον φόβο της κοινωνικής και οικονομικής παρακμής, καθώς και από τον ρατσισμό και άλλες μορφές κοινωνικού μίσους οι οποίες επιδεινώθηκαν από την κρίση (Heitmeyer 2018, Nachtwey 2018, Butterwegge κ.ά. 2018, Friedrich 2017). Η αύξηση των ποσοστών συμμετοχής στις ευρωεκλογές στη Γερμανία οφείλεται, κυρίως, στο γεγονός ότι πρώην μη ψηφο-

φόροι ψήφισαν για το AfD. Αυτό αντικατοπτρίζεται και στις δύο τελευταίες ευρωπαϊκές εκλογές στις οποίες το AfD έλαβε 7,1% (2014) και 11,0% (2019) αντίστοιχα. Ένας δεύτερος λόγος για την αύξηση συμμετοχής στις ευρωεκλογές είναι ότι από το 2014 ακόμη και πολύ μικρά κόμματα από τη Γερμανία μπαίνουν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Προηγουμένως ίσχυε το «κατώφλι του πέντε τοις εκατό» το οποίο παραμένει σε ισχύ στις εκλογές για το Bundestag μέχρι σήμερα: για να μπει ένα κόμμα στη βουλή πρέπει να συγκεντρώσει τουλάχιστον πέντε τοις εκατό των ψήφων. Αυτό γίνεται για να αποφευχθεί ο «κατακερματισμός» του κοινοβουλίου. Εκ των πραγμάτων ψήφοι και κόμματα κάτω από το πέντε τοις εκατό είναι σαν να μην υπάρχουν. Δεδομένου ότι το «κατώφλι του πέντε τοις εκατό» στις ευρωεκλογές δεν ισχύει πλέον, οι υποστηρικτές πολύ μικρών κομμάτων έχουν κίνητρο να πάνε στις κάλπες.

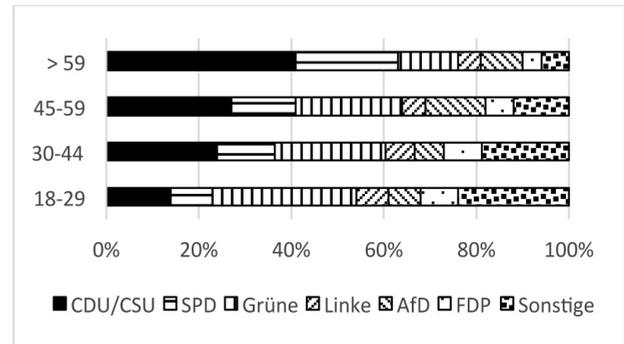
Πίνακας 3: Αποτελέσματα των έξι κομμάτων που εκπροσωπούνται σήμερα στο Bundestag στις τελευταίες δύο ομοσπονδιακές και ευρωπαϊκές εκλογές.

Τα αποτελέσματα των εκλογών

Τα ίδια έξι κόμματα τα οποία εκπροσωπούνται και στο Bundestag ήταν και τα ισχυρότερα στις ευρωεκλογές του 2019 (βλ. πίνακας 3, μαύρες στήλες). Το γεγονός ότι το CDU/CSU και το SPD έχουν χάσει περαιτέρω δεν αποτελεί μεγάλη έκπληξη, δεδομένης της μακροπρόθεσμης τάσης. Η γενική τάση ενισχύεται από το γεγονός ότι το CDU/CSU και το SPD διοικούν από το 2018 σε έναν λεγόμενο «μεγάλο συνασπισμό», σχήμα το οποίο συνήθως ωφελεί τα μικρότερα κόμματα.

Ωστόσο, το 15,8% του SPD εξακολουθεί να είναι μικρότερο από το αναμενόμενο. Πρόκειται για το χειρότερο αποτέλεσμα του κόμματος από την ίδρυσή του τον 19ο αιώνα.

Όμως η μεγαλύτερη έκπληξη της νύχτας των εκλογών ήταν η καλή απόδοση των «Πράσινων», οι οποίοι ανέβηκαν για πρώτη φορά στη δεύτερη θέση με 20,5%. Αυτό είναι μακράν το καλύτερο αποτέλεσμα που έχουν επιτύχει ποτέ σε εκλογές σε ομοσπονδιακή κλίμακα. Οι σημαντικότεροι λόγοι για αυτό φαίνεται να είναι πως η κλιματική αλλαγή έχει γίνει κεντρικό θέμα της γερμανικής πολιτικής (επιτέλους!), πως οι «Πράσινοι» –μαζί με το Die Linke– τοποθετούνται πιο ξεκάθαρα ως κοσμοπολίτες ενάντια στη δεξιά στροφή που σημειώνεται στην Ευρώπη και στη Γερμανία και τέλος πως επωφελήθηκαν περισσότερο από την παρακμή του SPD. Οι «Πράσινοι» επωφελούνται επίσης από δημογραφικές και αξιακές μεταβολές, επειδή είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς στους νέους ψηφοφόρους (πίνακας 4). Μπορεί οι «Πράσινοι» να είναι εξίσου ισχυροί σε μελ-

Πίνακας 4: Αποτελέσματα των εκλογών του 2019 των κομμάτων ως προς την ηλικία των ψηφοφόρων. Πηγή: Ερευνητική Ομάδα «Εκλογές» (2019).

λοντικές εκλογές, αλλά αυτό δεν είναι βέβαιο, καθώς είναι πιθανό να πρόκειται για μια εφάπαξ «απόκλιση» προς τα πάνω.

Η δεύτερη έκπληξη ήταν ότι το AfD ανήλθε μόλις στο 11%. Αυτό είναι λιγότερο από ό,τι στις ομοσπονδιακές εκλογές του 2017, όταν εξέπληξε παίρνοντας 12,6% και την τρίτη θέση. Το AfD είναι ένα νέο κόμμα. Ήταν συντηρητικό, νεοφιλελεύθερο και αντιευρωπαϊκό από την αρχή, αλλά στη συνέχεια έκανε σημαντικά βήματα προς τα δεξιά (Friedrich 2017). Ιδρύθηκε το 2013 σε ένδειξη διαμαρτυρίας απέναντι στην πολιτική της ομοσπονδιακής κυβέρνησης για τη διάσωση του ευρώ.

Ακόμη και εκεί που επρόκειτο για οικονομικά θέματα, ειδικά για τη σταθερότητα του ευρώ, οι θέσεις του AfD ήταν από την αρχή σαφώς ρατσιστικές. Αυτό ήταν εμφανές και στο λεξιλόγιο με το οποίο επιχειρηματολόγούσε εναντίον των δανείων και των εγγυήσεων για την Ελλάδα και τις άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης (δάνεια τα οποία, σε αντίθεση με την προπαγάνδα του AfD, ωφέλησαν κυρίως γαλλικές και γερμανικές τράπεζες και σίγουρα όχι τους Νοτιοευρωπαίους). Με αυτήν την εστίαση το AfD σημείωσε τα αποτελέσματα των εκλογών του 2013 και του 2014 που ήταν εκπληκτικά καλά για ένα νεοσύστατο κόμμα.

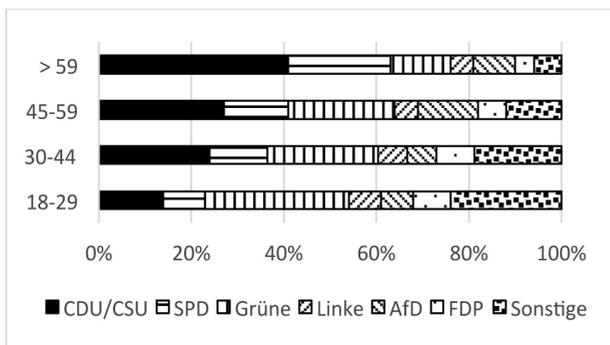
Το 2014 και το 2015 το θέμα του ευρώ εξαφανίστηκε από τα γερμανικά μέσα ενημέρωσης κι ο ρατσισμός απέκτησε ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στην πολιτική ατζέντα του AfD. Η εξέλιξη αυτή είχε δύο κύριες πηγές. Κατ' αρχάς, οι εβδομαδιαίες «βόλτες», όπως ονομάζονταν, του κινήματος «Pegida» («Πατριώτες Ευρωπαίοι κατά του Εξισλαμισμού της Δύσης») στη Δρέσδη το 2014 και το 2015 είχαν ολοένα και μεγαλύτερη επιτυχία, μαζεύοντας γύρω στις 20.000 δυσαρεστημένους, ρατσιστές και οπαδούς νεοδεξιών θεωριών συνωμοσίας. Δεν είναι τυχαίο ότι το κίνημα «Pegida» έχει τις ρίζες του στο ανατολικογερμανικό κρατίδιο της Σαξονίας. Εκεί κυβερνά από το 1990 μια ιδιαίτερα συντηρητική εκδοχή του CDU η οποία έχει καταλάβει και όλες τις σημαντικές θέσεις στη διοίκηση και τη δικαιοσύνη. Από τη δεκαετία του 1990 αντιδρά σε εξτρεμιστικές δεξιές δραστηριότητες, μετακινούμενη η ίδια ολοένα και πιο δεξιά (Kleffner και Meisner 2017). Δεύτερον, το 2015 έφτασαν στη Γερμανία περίπου ένα εκατομμύριο πρόσφυγες, γεγονός που το καλωσόρισε η πλειονότητα του πληθυσμού. Ωστόσο, μια ακραία μειονότητα ανταποκρίθηκε με απόρριψη και μίσος, λεκτικές και σωματικές επιθέσεις. Αυτοί οι ρατσιστές είχαν συνηθίσει να έχουν με το μέρος τους ομοσπονδιακές κυβερνήσεις, ιδιαίτερα εκείνες του CDU/CSU, οι οποίες από τη δεκαετία του 1980 πάντοτε αντιτάσσονταν στη μετανάστευση. Αυτό έγινε ιδιαίτερα σαφές το 1990-1992, όταν η απάντηση στις νεοναζιστικές επιθέσεις με πολυάριθμους θανάτους ήταν η διάβρωση του θεμελιώδους δικαιώματος του ασύλου (Herbert 2001, Kannankulam 2014). Το καλοκαίρι του 2015, όμως, μια ομοσπονδιακή κυβέρνηση υπό την ηγεσία του CDU κατέστησε δυνατή την είσοδο περισσότερων από ένα εκατομμύριο προσφύ-

γων στη Γερμανία. Οι λόγοι ήταν μόνο οριακά ανθρωπιστικοί. Πιο σημαντικό ήταν πως το εγχώριο κεφάλαιο ζητούσε εδώ και πάνω από είκοσι χρόνια περισσότερη μετανάστευση, για να αποφύγει την έλλειψη εργατικού δυναμικού και την αύξηση των μισθών λόγω της δημογραφικής εξέλιξης (Georgi 2016). Σημαντικό ήταν επίσης πως από το καλοκαίρι του 2015 οι προσφυγικές ροές προκάλεσαν μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης που έφτασε μέχρι και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Τέλος, ενόψει της ανθρωπιστικής καταστροφής στη Συρία και αλλού ένα μεγάλο μέρος του κόσμου πήρε ξεκάθαρα θέση υπέρ της βοήθειας προς τους πρόσφυγες κάτι που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο το κυβερνητικό CDU/CSU. Το ότι η ομοσπονδιακή κυβέρνηση υπήρξε φιλική προς τους πρόσφυγες για πολύ μικρό χρονικό διάστημα έχει αποδειχθεί από την πολιτική έκτοτε: νέοι νόμοι και διεθνείς συμφωνίες καθιστούν ολοένα και πιο δύσκολη τη φυγή και τη μετανάστευση προς Ευρωπαϊκή Ένωση και Γερμανία.

Από το 2015 το AfD βασίζεται εξ ολοκλήρου σε ρατσιστικά συνθήματα κατά των προσφύγων, του Ισλάμ και των «αλλοδαπών». Άλλα θέματα του AfD, αν και λιγότερο κεντρικά, περιλαμβάνουν τον σεξισμό, την ομοφοβία και την τρανσφοβία (Sauer 2018, Butterwegge κ.ά. 2018: 170–186), την άρνηση της κλιματικής αλλαγής, μια άποψη της ιστορίας η οποία αν και δεν αρνείται το Ολοκαύτωμα προτιμά να μην το κάνει θέμα (Dietl 2017, Butterwegge κ.ά. 2018: 125–153), καθώς και νεοφιλελεύθερες θέσεις στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας, της αγοράς εργασίας και της παιδείας (Dietl 2017, Butterwegge κ.ά. 2018: 125–153). Όλα αυτά συνδέονται λαϊκίστικα από μια κριτική προς τις ελίτ (Müller 2016).

Για την άνοδο του AfD είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι η Γερμανία δεν είχε μόνο δύο παγκόσμιους πολέμους, το Ολοκαύτωμα και ταυτόχρονα αμέτρητες άλλες αγριότητες στο όνομα του εθνικά προσδιορισμένου γερμανικού λαού και της υποτιθέμενης ανωτερότητάς του. Η άκρα δεξιά ήταν ένα μόνιμο φαινόμενο στη Γερμανία ακόμη και μετά το 1945 τόσο στη δύση όσο και στην ανατολή (Frei κ.ά. 2019). Ακόμη και μισανθρωπικές συμπεριφορές οι οποίες απευθύνονται σε διαφορετικές ομάδες—«αλλοδαπούς», Εβραίους, ομοφυλόφιλους, γυναίκες, «άεργους»— και συνδέονται όλες μαζί σε ένα σύνδρομο δεν είναι καινούργιες. Έχουν ερευνηθεί καλά από τη δεκαετία του

1990 (Heitmeyer 2018, Zick κ.ά. 2019). Από τότε γνωρίζουμε ότι περίπου το 20% του πληθυσμού είναι ανοιχτό σε δεξιές απολυταρχικές θέσεις. Μέχρι πρόσφατα, όμως, ή δεν ψήφιζαν καθόλου ή έδιναν την ψήφο τους στο CDU/CSU και σε μικρότερο βαθμό στο SPD και στο FDP (και τα δύο κόμματα είχαν πάντοτε μερικές διακεκριμένες δεξιές πτέρυγες στις τάξεις τους). Υπήρξαν κατά καιρούς και ακροδεξιά κόμματα που για σύντομο χρονικό διάστημα ήταν επιτυχημένα σε επίπεδο μεμονωμένων κρατιδίων. Αυτό που είναι καινοφανές σήμερα είναι ότι το AfD κατάφερε να προσεγγίσει σχεδόν όλους τους ψηφοφόρους παρόμοιας ιδεολογίας και να σημειώσει επιτυχία σε εθνικό επίπεδο: τώρα εκπροσωπείται σε όλα τα γερμανικά κοινοβούλια, δηλαδή στην ομοσπονδιακή βουλή (το Bundestag) και σε όλα τα δεκαέξι κοινοβούλια των κρατιδίων. Επιπλέον, από το 2000 το CDU/CSU κινείται σταδιακά προς το κέντρο, εγκαταλείποντας κάποιες από τις παραδοσιακά συντηρητικές του θέσεις. Για παράδειγμα, στη διάρκεια της διακυβέρνησής του καταργήθηκε η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία και νομιμοποιήθηκε ο γάμος για όλους. Αυτή ήταν μια αντίδραση στη δημογραφική εξέλιξη και τις αξιακές μεταβολές στην κοινωνία που το κατέστησε όλο και λιγότερο δημοφιλές ανάμεσα στους νέους ψηφοφόρους (βλ. πίνακα 5). Κάποιοι συντηρητικοί έχασαν έτσι το «πολιτικό τους σπίτι» και στράφηκαν προς το AfD, όπως, για παράδειγμα, ο πρόεδρος του, ο Alexander Gauland, που μέχρι το 2013 ήταν ακόμα στο CDU. Ενώ τα άλλα ακροδεξιά κόμματα σύντομα έχασαν τη σημασία τους, συχνά επειδή οι ηγέτες τους ήταν διαιρεμένοι, το AfD μοιάζει προς το παρόν να έχει βρει θέση στο πολιτικό κατεστημένο.

Πίνακας 5: Αποτελέσματα των εκλογών του 2019 των κομμάτων ως προς το φύλο των ψηφοφόρων. Πηγή: Ερευνητική Ομάδα «Εκλογές» (2019).

Στις ευρωεκλογές του 2019, ωστόσο, το AfD κατέγραψε χειρότερα αποτελέσματα από τα αναμενόμενα. Η ταχεία άνοδος του τα τελευταία χρόνια, η Ευρώπη που ήταν ένα από τα κεντρικά του ζητήματα, καθώς και η συνηθισμένα χαμηλή προσέλευση στις ευρωεκλογές είχαν προφανώς γεννήσει υψηλές προσδοκίες. Τρεις πτυχές μπορούν να εξηγήσουν τις λιγότερο καλές επιδόσεις του AfD. Αρχικά, φαίνεται ότι έχει εξαντλήσει το απόθεμά του σε ψηφοφόρους (βλ. Kahrs 2019). Σύμφωνα με όσα γνωρίζουμε, οι ψηφοφόροι του AfD προέρχονται από το προαναφερθέν 20% του πληθυσμού που έχει αυταρχικοδεξιές θέσεις (Zick 2019). Είναι περισσότεροι άντρες παρά γυναίκες (βλ. πίνακα 5), περισσότεροι μεσήλικες πάρα νέοι ή ηλικιωμένοι (βλ. πίνακα 4). Κατά μέσο όρο έχουν μέση εκπαίδευση και ανήκουν στις κατώτερες μεσαίες τάξεις ή στην εργατική τάξη, ενώ το AfD δεν έχει επιτυχία ούτε ανάμεσα στους πλούσιους ούτε στους πολύ φτωχούς (Falkner και Kahrs 2018). Πέρα από αυτές τις ομάδες δεν φαίνεται να υπάρχουν περαιτέρω ευκαιρίες ανάπτυξης για το AfD αυτήν τη στιγμή. Δεύτερον, το AfD πιθανώς υπέφερε από το γεγονός ότι το βίντεο «Ιμπίθα»² έδειξε τη διαφθορά του προέδρου των δεξιών λαϊκιστών στην Αυστρία, του FPÖ (Oltermann 2019). Το βίντεο δημοσιεύτηκε στα γερμανικά μέσα ενημέρωσης, είχε επηρεάσει έντονα τη συζήτηση στη Γερμανία πριν από τις εκλογές και ίσως συγκλόνισε την πίστη ορισμένων που έβλεπαν το AfD ως κόμμα που έκανε κριτική στις ελίτ. Τρίτον, φαίνεται πως η προεκλογική εκστρατεία ήταν τελικά αποτελεσματική. Σε αυτήν τα άλλα κόμματα, εκτός από το AfD, τόνισαν τη σημασία της Ευρώπης για την ειρήνη και τη συνεννόηση των λαών και πόσο επικίνδυνη είναι η άνοδος της δεξιάς.

Μια τρίτη έκπληξη είναι, τέλος, η καλή επίδοση του σατιρικού κόμματος «Die PARTEI» («Το κόμμα») (τα αρχικά σημαίνουν «Κόμμα για την Εργασία, το Κράτος Δικαίου, την Ευημερία των Ζώων, την Αριστεία και την Πρωτοβουλία Λαϊκής Βάσης») το οποίο πήρε 2,4%. Το «Die PARTEI» ιδρύθηκε το 2004 ως καθαρά σατιρική πρωτοβουλία του (αριστερού) σατιρικού περιοδικού *Τιτανικός*. Το 2014 είχε ήδη φτάσει στο 0,6% και ο πρώην επικεφαλής του περιοδικού Martin Sonneborn έγινε μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Από τότε δημοσιεύει στον *Τιτανικό*, καθώς και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, για τις εμπειρίες του στο Κοινοβούλιο, συνδυάζοντας τη σάτιρα με την ενημέρωση. Έτσι καταφέρνει να μιλήσει, κυρίως, σε νέους

κών κρατιδίων. Το AfD (21,1% στην ανατολή έναντι 8,8% στη δύση) και το «Die Linke» (13,4% στην ανατολή έναντι 3,8% στη δύση) είναι πολύ πιο ισχυρά στην ανατολή από ό,τι στη δύση. Το αντίθετο ισχύει για τους «Πράσινους» (22,5% στη δύση έναντι 11,6% για την ανατολή), αλλά και για το CDU (30,5% στη δύση έναντι 21,5% στην ανατολή) και το SPD (16,6% στη δύση έναντι 12,2% στην ανατολή). Δεύτερον ο νότος είναι πιο συντηρητικός από τον βορρά. Στη Βαυαρία το CSU, το κόμμα που βγάζει τον πρωθυπουργό στο κρατίδιο από το 1957, πήρε πάνω από 40% στις ευρωεκλογές. Οι «Πράσινοι» είναι πρώτο κόμμα στο Σλέσβιχ-Χόλσταϊν και στο Βερολίνο, το SPD στο μικρότερο ομοσπονδιακό κρατίδιο, αυτό της Βρέμης, αλλά και σε κάποιες άλλες κλασικές περιοχές του SPD, όπως στη Βόρεια Έσση και στην περιοχή του Ρουρ. Και ανατολικά και δυτικά το AfD είναι ισχυρότερο στον νότο από ό,τι στον βορά με τα μεγαλύτερα ποσοστά στη Σαξονία και τη Θουριγγία. Τρίτον, υπάρχουν σαφώς διαφορές μεταξύ πόλεων και υπαίθρου. Οι «Πράσινοι» είναι ιδιαίτερα ισχυροί στις πόλεις, το ίδιο και το «Die Linke» στη δύση, το CDU/CSU και το AfD στην ύπαιθρο.

Ωστόσο, υπάρχουν, επίσης, διαφορές στο AfD. Έτσι, είναι ισχυρότερο σε ορισμένες πόλεις του Ρουρ και του κρατιδίου της Βάδης-Βυττεμβέργης από ό,τι αλλού στη δύση. Για την καλύτερη ερμηνεία τέτοιων φαινομένων προτείνουμε να μην επικεντρωθούμε πάνω στο πόλη/ύπαιθρος αλλά στην παραγωγή αστικού και αγροτικού χώρου, καθώς και «επαρχιωτισμού», μέσα από την ευρύτερη διαδικασία αστικοποίησης (Förtner, Belina και Naumann 2019). Κατανοούμε το «αστικό» όπως ο Lefebvre (1970) μέσα από την «κεντρικότητα» και τη «διαφορά». Και τα δύο προκύπτουν στον ίδιο τόπο λόγω της συγκέντρωσης ανθρώπων και κεφαλαίου στις πόλεις, αλλά όχι μόνο εκεί. Επιπλέον, η αστικοποίηση παράγει το «αγροτικό», δηλαδή υποκείμενα που αντιτίθενται στο αστικό και προσπαθούν να διατηρήσουν αυτό που κατανοούν ως ταυτότητα και παράδοσή τους. Αυτή η διαδικασία συμβαίνει, κυρίως, σε αγροτικές περιοχές αλλά και σε (μέρη)πόλεων. Συμπληρώνουμε αυτόν τον ορισμό του «αγροτικού» με την έννοια του «επαρχιωτισμού» (provinzialität) του Adorno (2018 [1964]). Αυτήν την αντιλαμβάνεται ως την ανικανότητα ή την απροθυμία προβληματισμού, όπως συμβαίνει συχνά σε αγροτικές περιοχές αλλά και σε πόλεις. Για να κατανοήσουμε κα-

λύτερα γιατί σε ορισμένα χωριά, κωμοπόλεις και συνοικίες των μεγάλων πόλεων το «αγροτικό» και ο «επαρχιωτισμός» είναι τόσο βαθιά ριζωμένα και το AfD είναι τόσο επιτυχημένο θα χρειαστούν πολύ περισσότερες επιτόπιες ποιοτικές έρευνες και αναλύσεις (Belina 2017, Förtner, Belina και Naumann 2019).

Συμπέρασμα

Από τη μια πλευρά, το πολιτικό τοπίο στη Γερμανία ήταν πράγματι βαρετό στις ευρωεκλογές του 2019. Ισχυροποιήθηκαν κυρίως υφιστάμενες τάσεις και πρότυπα: τα κυβερνώντα κόμματα CDU/CSU και SPD έχουν χάσει, οι «Πράσινοι» έχουν κερδίσει και το AfD είναι τρομακτικά ισχυρό – κυρίως στην ανατολή και στον αγροτικό/επαρχιακό χώρο. Το FDP και το «Die Linke» από την άλλη πλευρά είναι στάσιμα. Τέλος, οι δύο τάσεις που αναφέρθηκαν στην αρχή –το πιο περίπλοκο κομματικό τοπίο και μια πιθανή τάση να αντιστραφεί η μεταδημοκρατία– αντικατοπτρίζονται στη γεωγραφία που περιγράφεται στο τελευταίο κομμάτι του άρθρου. Αυτό κάνει μεν τις εξελίξεις πολύ πιο ενδιαφέρουσες, αλλά δυστυχώς όχι καλύτερες.

Σημείωση

2. Σ.τ.Μ.: Βίντεο που δείχνει δυο πολιτικούς του FPÖ σε διαδικασία δωροδοκίας στο ισπανικό νησί Ιμπίθα.

Βιβλιογραφία

- Adorno, Theodor W. (2018), «Jargon der Eigentlichkeit», στο *Gesammelte Schriften Band 6*. Berlin: Suhrkamp, σελ. 413–526 [1964].
- Belina, Bernd (2017), «Zur Geographie der Abstiegsgesellschaft. Der Aufstieg der Rechten – Anmerkungen zu Oliver Nachtwey und Didier Eribon», στο *PROKLA* 47(1): 97–104.
- Crouch, Colin (2004), *Post democracy*. London: Polity.
- Dietl, Stefan (2017), *Die AfD und die soziale Frage. Zwischen Marktradikalismus und, völkischem Antikapitalismus*. Münster: Unrast.
- Falkner, Thomas και Horst Kahrs (2018), *Deutungsmuster zum Erfolg der AfD bei der Bundestagswahl 2017*. Berlin: Rosa-Luxemburg-Stiftung.
- Forschungsgruppe Wahlen (2019), Unions-Verluste, SPD-Einbruch, Grüne stark wie nie – Politik in Europa erstmals wichtiger als Bundespolitik, https://www.forschungsgruppe.de/Aktuelles/Wahlanalyse_Europa/
- Förtner, Max, Belina, Bernd και Naumann, Matthias (2019), «Stadt, Land, AfD», στο *suburban. zeitschrift für kritische stadt-*

- forschung* 7(1/2): 23–44, <https://zeitschrift-suburban.de/sys/index.php/suburban/article/view/483>.
- Friedrich, Sebastian (2017), *Die AfD. Analysen–Hintergründe–Kontroversen*. Bertz και Fischer: Berlin.
- Georgi, Fabian, (2016), «Widersprüche im langen Sommer der Migration», *PROKLA* 46(2): 183–203.
- Heitmeyer, Wilhelm (2018), *Autoritäre Versuchungen*. Berlin: Suhrkamp.
- Herbert, Ulrich (2001), *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland. Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge*. München: Beck.
- Kahrs, Horst (2019), «Die Wahl zum Europäischen Parlament in Deutschland. Wahlbericht und erster Kommentar zum Wahltag am 26. Mai 2019», Berlin: Rosa-Luxemburg-Stiftung, <https://www.rosalux.de/publikation/id/40480/die-wahl-zum-europaeischen-parlament-in-deutschland/>
- Kannankulam, John (2014), Kräfteverhältnisse in der bundesdeutschen Migrationspolitik, στο Forschungsgruppe «Staatsprojekt Europa» (Hg.): *Kämpfe um Migrationspolitik*. Bielefeld: transcript: 93–112.
- Kleffner, Heike και Matthias Meisner (Hg.) (2017), *Unter Sachsen: Zwischen Wut und Willkommen*. Berlin: CH. Links Verlag.
- Lefebvre, Henri (1970), *La Révolution Urbaine*. Paris: Gallimard.
- Müller, Jan-Werner (2016), *Was ist Populismus?* Berlin: Suhrkamp.
- Nachtwey, Oliver (2018), *Germany's Hidden Crisis: Social Decline in the Heart of Europe*. Μετάφραση Loren Balhorn και David Fernbach. London: Verso.
- Oltermann, Philip (2019), «Austria's "Ibiza scandal": What happened and why does it matter?», <https://www.theguardian.com/world/2019/may/20/austria-ibiza-scandal-sting-operation-what-happened-why-does-it-matter>
- Salzborn, Samuel (2017), *Angriff der Antidemokraten. Die völkische Rebellion der Neuen Rechten*. Weinheim/Basel: Juventa Verlag.
- Sauer, Birgit (2018), «Demokratie, Volk und Geschlecht. Radialer Rechtspopulismus in Europa», στο Katharina και Birgit Sauer (Hg.): *Kapitalismuskritische Gesellschaftsanalyse. Queer-feministische Positionen*. Münster: Westfälisches Dampfboot: 178–195.
- Zick, Andreas κ.ά. (Hg.) (2019), *Verlorene Mitte – Feindselige Zustände. Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2018/19*. Bonn: J. H. W. Dietz.